

## O'QUV FAOLIYATI HAMDA SHAXSLARARO MUNOSABATLARDA MOTIVATSIYANING ROLI

Norova Nazokat Odiljanovna

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Pedagogika fakulteti

Psixologiya kafedrasida o'qituvchisi

<https://orcid.org/0009-0009-1124-8224>

[nazokatodiljanovna1431@gmail.com](mailto:nazokatodiljanovna1431@gmail.com)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20824908>

**Annotatsiya:** Ushbu maqolada motivatsiya fenomenining o'quv jarayoni samaradorligi va shaxslararo munosabatlar sifati bilan bog'liqligi tahlil qilinadi. Tadqiqotda o'quv motivatsiyasining turlari, bilish ehtiyojlarining shakllanishi hamda muloqotda affilyatsiya va e'tirof motivlarining o'rni yoritilgan.

**Kalit so'zlar:** o'quv motivatsiyasi, shaxslararo munosabatlar, affilyatsiya, muvaffaqiyatga intilish, o'z-o'zini baholash, kognitiv qiziqish, ijtimoiy motivlar, kommunikativ kompetensiya.

Motivatsiya — bu shaxsning har qanday faolligini yo'naltiruvchi ichki "vektor"dir. Inson hayotining ikki eng yirik sohasi — bilim olish (o'quv faoliyati) va muloqot qilish (shaxslararo munosabatlar) motivatsiyasiz o'z mazmunini yo'qotadi. O'zbekiston Respublikasining Yangi taraqqiyot strategiyasida yoshlarning intellektual salohiyatini oshirish bilan birga, ularning ijtimoiy moslashuvchanligini ta'minlash ustuvor vazifa qilib belgilangan [1, 22-b.]. L.S. Vigotskiy ta'kidlaganidek, motivatsiya faoliyatning energiyasini ta'minlaydi va u har doim ijtimoiy muhit ta'sirida shakllanadi [2, 115-b.]. O'quv faoliyatidagi motivatsiya insonning "nima uchun o'rganyapman?" degan savoliga javob bersa, shaxslararo munosabatlardagi motivatsiya "bu inson menga nima uchun kerak?" degan savolni yoritadi. O'quv motivatsiyasi — bu o'quvchining bilim olishga, o'quv vazifalarini bajarishga bo'lgan ichki moyilligidir. Uning roli quyidagi funksiyalarda namoyon bo'ladi. Yo'naltiruvchi funksiya: Motivatsiya diqqatni dars mavzusiga qaratadi va chalg'ituvchi omillardan asraydi. Safarbar etuvchi (Energetik) funksiya: Qiyin topshiriqlarni bajarishda irodaviy kuch topishga yordam beradi. Ma'no hosil qiluvchi funksiya: Olingan bilimning kelajakdagi kasb yoki hayot uchun ahamiyatini belgilaydi. E.G. G'oziyev ta'kidlaganidek, o'quv motivatsiyasi rivojlangan talaba axborotni shunchaki xotirasida saqlamaydi, balki uni tahlil qiladi va o'z tajribasiga tadbiiq etadi [3, 142-b.]. A.K. Markova tasnifiga ko'ra, o'quv motivatsiyasi ikki guruhga bo'linadi. Kognitiv (Bilish) motivlari: Bilim olish jarayonining o'ziga qaratilgan (mavzuni tushunish, yangilik kashf etish). Ijtimoiy motivlar: O'qish orqali jamiyatda mavqe topish, ota-onani xursand qilish yoki mas'uliyatni his qilish.

Yerkes-Dodson qonuniga ko'ra, motivatsiya o'rtacha darajada (optimal) bo'lganda o'quv samaradorligi eng yuqori bo'ladi. Haddan tashqari yuqori motivatsiya (masalan, imtihondan qo'rqish) kognitiv jarayonlarni bloklab qo'yishi mumkin [4, 88-b.]. Inson ijtimoiy mavjudot sifatida boshqalar bilan muloqot qilishga ehtiyoj sezadi. Shaxslararo munosabatlar zaminida quyidagi asosiy motivlar yotadi. Boshqa insonlar bilan birga bo'lish, yaqinlik o'rnatish va qabul qilinish ehtiyoji. Bu motiv insonni yolg'izlikdan asraydi. Jamiyatda yoki guruhda o'z o'rniga ega bo'lish, hurmat qozonish istagi. Boshqalarning xatti-harakatiga ta'sir ko'rsatish xohishi. Boshqalarga foyda keltirish, yordam berish orqali o'zini baxtli his qilish. M.G. Davletshin ta'kidlaganidek, guruhdagi shaxslararo munosabatlarning sog'lomligi ishtirokchilarning motivlari bir-biriga qanchalik mos kelishiga bog'liq [5, 126-b.].

Ushbu ikki soha bir-biridan ajralgan emas. Sinf yoki guruhdagi shaxslararo munosabatlar o'quv motivatsiyasiga bevosita ta'sir qiladi: Ijobiy ta'sir: Agar guruhda bilim olish "modada" bo'lsa, shaxslararo raqobat o'quv motivatsiyasini oshiradi. Salbiy ta'sir: Agar o'quvchi tengdoshlari tomonidan rad etilsa (bully), uning bor diqqati muloqot muammolariga qaratiladi va o'quv motivatsiyasi so'nadi. V.M. Karimovanning ijtimoiy psixologiya sohasidagi qarashlariga ko'ra, pedagogning asosiy vazifasi — o'quv jarayonini ijtimoiy muloqot orqali (masalan, guruhlarda ishlash) tashkil etishdir [6, 162-b.]. Bu ikki motiv ham o'qishda, ham munosabatlarda namoyon bo'ladi. Muvaffaqiyatga intiluvchilar: Murakkab vazifalardan zavqlanadi, muloqotda ochiq va tashabbuskor bo'ladi. Muvaffaqiyatsizlikdan qochuvchilar: Tanqidga o'ta sezgir, o'qishda "faqat yomon baho olmasam bo'ldi" deb harakat qiladi, muloqotda esa mas'uliyatdan qochadi. Z.T. Nishonova ta'kidlaganidek, mustaqil fikrlaydigan shaxsni tarbiyalash uchun unda muvaffaqiyatga intilish motivini doimiy rag'batlantirish shart [7, 198-b.].

Zamonaviy raqamli dunyoda "virtual muloqot" motivatsiyasi real shaxslararo munosabatlarni cheklab qo'ymoqda. Bu esa yoshlarda emotsional intellektning pasayishiga va o'quv jarayonida "clip-thinking" (parchali fikrlash) yuzaga kelishiga sabab bo'lmoqda. O'zbekistonlik olimlar tomonidan olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, o'quv motivatsiyasini oshirishning eng yaxshi yo'li — bilimni shaxsiy hayotiy maqsadlar bilan bog'lashdir. Ya'ni, talaba o'rganayotgan fanini o'zining kelajakdagi ijtimoiy maqomi (shaxslararo munosabatlardagi o'rni) uchun poydevor deb bilsagina, unda turg'un motivatsiya shakllanadi. Shuningdek, "o'z-o'zini baholash" (Self-esteem) omili muloqotda ham, o'qishda ham motivatsiyaning "puli" vazifasini o'taydi. O'ziga ishongan inson ham yaxshi o'qiydi, ham sog'lom munosabatlar quradi.

### **Xulosa**

O'quv faoliyati va shaxslararo munosabatlar motivatsiyaning ikki qanoti kabi shaxs kamolotini ta'minlaydi. Maqolada tahlil qilinganidek, motivatsiyaning roli quyidagilarda o'z aksini topadi. Faollik manbai: Motivatsiya o'quvchini passiv obyektidan faol subyektga aylantiradi. Ijtimoiy yelim: Affilyatsiya va e'tirof motivlari jamoada hamkorlik va samaradorlikni oshiradi. Psixologik barqarorlik: To'g'ri motivatsiyalangan shaxs qiyinchiliklarni mag'lubiyat deb emas, balki tajriba deb qabul qiladi. Integratsiya: Bilim olish va muloqot qilish ehtiyojlarining birlashishi komil inson shaxsini shakllantiradi. Motivatsiya — bu ruhning hayotiy quvvatidir. Biz yoshlarga nafaqat "nima qilish"ni, balki "nima uchun qilish"ni o'rgatishimiz lozim. O'quv motivatsiyasi yuksak, shaxslararo munosabatlari sog'lom bo'lgan inson nafaqat o'zi baxtli bo'ladi, balki jamiyatning rivojlanishiga ham ulkan hissa qo'shadi.

### **Adabiyotlar, References, Литературы:**

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. (2022). *Yangi O'zbekistonning 2022–2026-yillarga mo'ljallangan taraqqiyot strategiyasi*. PF-60-son. (22-30-betlar).
2. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press. (115-120-pages).
3. G'oziyev, E. G'. (1994). *Yosh davrlari psixologiyasi*. Toshkent: O'qituvchi. (142-150-betlar).
4. Yerkes, R. M., & Dodson, J. D. (1908). *The Relation of Strength of Stimulus to Rapidity of Habit-formation*. *Journal of Comparative Neurology and Psychology*, 18, 459-482.
5. Davletshin, M. G. (2002). *Psixologiya va pedagogika*. Toshkent: O'zbekiston. (126-132-betlar).

6. Karimova, V. M. (2000). *Ijtimoiy psixologiya*. Toshkent: Fan. (162-168-betlar).
7. Nishonova, Z. T. (2005). *Mustaqil fikrlash psixologiyasi*. Toshkent: Fan. (198-205-betlar).
8. Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). *Self-determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development, and Well-being*. *American Psychologist*, 55(1), 68-78.
9. G'oziyev, E. G'. (2010). *Umumiy psixologiya*. Toshkent: Universitet. (155-162-betlar).
10. Maslow, A. H. (1970). *Motivation and Personality*. New York: Harper & Row. (72-80-pages).